Розділ 1. Національна економіка та світове господарство

Урок 9 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО. МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ

ПОНЯТТЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.

Перед вами підручник — книжка з певною кількістю друкованих аркушів. Щоб отримати папір для його виготовлення, відбувалася лісозаготівля десь у скандинавських країнах, потім — переробка деревини на целюлозно-паперовому підприємстві в Німеччині. В Україні у друкарні має бути обладнання: офсетні машини, брошурувальні верстати, інші пристрої. Для їх виробництва потрібен не лише метал, виплавлений, скажімо, з української руди та оброблений на машинобудівних підприємствах десь в Італії, а й знання, втілені в технології. А ще необхідні фарба, хімічні препарати, які виготовляють у Німеччині, Канаді, Китаї, і сотні, тисячі робочих рук… Не маємо на меті детально описати увесь технологічний ланцюг виробництва книжки. Але хотілося б, щоб на конкретному прикладі ви зрозуміли, що сучасне виробництво будь-якої продукції — це результат роботи великої кількості людей, які працюють у різних куточках світу на різноманітних підприємствах, пов’язаних між собою численними виробничими зв’язками. Жодна держава світу в сучасних умовах не може бути відокремленою від інших країн та ізольованою від тих світових процесів, що відбуваються в місці її розташування. Країни, їх національні економіки взаємодіють між собою в

Мал. 20. Світове господарство як економіко-географічна система

Мал. 21. Склад Організації Об'єднаних Націй

економічній, політичній, військовій, культурній, гуманітарній, екологічній та інших сферах. Для здійснення цих відносин держави налагоджують між собою дипломатичні зв'язки, укладають угоди, що регулюють різні напрями співробітництва. Вони беруть участь у міжнародних організаціях — ООН, Світовій організації торгівлі (СОТ), Міжнародному валютному фонді (МВФ), Світовому банку та ін., створюють міждержавні регіональні організації — економічні (наприклад, Європейський Союз), військово-політичні (Організація Північноатлантичного договору — НАТО) тощо. Численні міжнародні зв'язки об'єднують країни світу в складну систему — світове співтовариство, а їхні національні економіки — у світове господарство. Світове господарство (світова економіка) — складна економіко-географічна система, утворена сукупністю національних господарств країн світу, що взаємопов'язані міжнародним поділом праці (мал. 20). До системи світового господарства залучені всі країни. Найважливішу роль у їх об'єднанні відіграють міжнародні економічні зв'язки, що виражені потоками (рухом) товарів, послуг, капіталів, робочої сили, інформації між країнами й регіонами світу. МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ. Національні економіки взаємодіють у системі світового господарства за законами географічного поділу праці. Географічний (або територіальний) поділ праці передбачає формування господарської спеціалізації територій та товарний обмін між ними результатами своєї господарської діяльності.

Спеціалізація території (населеного пункту, району, країни) — це виробництво на ній певних видів продукції, призначеної для обміну, тобто в обсягах, що значно перевищують власні потреби. При цьому її визначають ті види діяльності, для яких на цій території є найкращі соціально-економічні чи природні умови. Спеціалізацію може визначати як готова продукція (наприклад, автомобілі), так і її частини (деталі, вузли, агрегати) або сировина й напівфабрикати (залізна руда, кокс, чавун, сталь тощо). Території можуть спеціалізуватися на продукції матеріальних виробництв (промисловості, сільського й лісового господарства, рибальства), а також послугах (ремонтних, будівельних, транспортних, комунікаційних, фінансових,

науково-технічних, рекламних, інформаційних, страхових, туристичних та ін.). Товарний обмін між територіями полягає у вивезенні продукції галузей спеціалізації та ввезенні продукції інших галузей. Завозять продукцію, виробництво якої на певній території або взагалі неможливе (у зв'язку з її природними особливостями), або недостатнє для власних потреб, або ж недоцільне (обходиться дорожче, ніж увезення з інших територій). Географічний поділ праці може бути внутрішньодержавним (між окремими територіями в межах однієї держави) і міжнародним (між державами). Міжнародний поділ праці — це спеціалізація окремих країн на виробництві певних видів продукції та послуг і подальший товарний обмін ними на світовому ринку. Коли національні рамки обміну продукцією стали занадто тісними і виробники товарів та послуг почали орієнтуватися не тільки на внутрішній, але й зовнішній попит на них, тоді з'явився світовий ринок. Світовий ринок — це сфера товарно-грошових відносин між країнами. Він сформувався на основі розвитку такої форми економічних зв'язків між країнами, як міжнародна торгівля, що передбачає експорт та імпорт продукції. На світовому ринку діє особлива система цін — світові ціни. Для того щоб спеціалізація країни могла виникнути, необхідні певні умови: країна повинна мати переваги над іншими виробниками продукції, яку вона пропонує, наприклад мати дешеву сировину, кваліфіковану робочу силу або володіти секретами новітніх технологій. Водночас на світовому ринку має бути попит на цю продукцію, а затрати на транспортування — обопільно вигідними для країни-виробника і споживача. Кожна країна, що має переваги у виробництві якихось товарів і послуг, має змогу експортувати їх в обмін на продукцію, якої вона не виробляє. Таким чином міжнародний поділ праці зменшує або й зовсім усуває проблеми, викликані, наприклад, нестачею ресурсів у будь-якому регіоні світу. Прикладом міжнародного поділу праці може слугувати виробництво відомих британських джинсів «Лі Купер» або американської ляльки «Барбі». Щоб пошити джинси, знадобилися зусилля економік більш як десяти країн, розташованих у різних частинах світу: від далекої Австралії та Японії до сусідів Великої Британії — Франції і Німеччини (мал. 22). У цьому прикладі Бенін і Пакистан спеціалізуються на виробництві бавовняних тканин, Туніс — на

Мал. 22. Виробництво джинсів «Лі Купер» — приклад міжнародного поділу праці

швейному виробництві, Намібія й Австралія — на виплавлянні кольорових металів, Японія — на виробництві технологічної продукції з кольорових металів і хімічній промисловості, Франція — на виробництві синтетичних тканин. І якщо для Беніну, відсталої африканської країни, виробництво тканин — чи не єдина галузь міжнародної спеціалізації, то для Франції, держави що входить до когорти світових економічних лідерів, — одна з багатьох, продукцію якої країна постачає на світовий ринок. Так само ляльку «Барбі» ніколи не виробляли в США. Там у стінах найбільшої світової іграшкової компанії «Метл Корпорейшн» зародилася лише ідея. Перша «Барбі» з'явилася на світ у Японії. Згодом, з подорожчанням японської робочої сили, виробництво перемістили в інші країни Азії — Китай, Індонезію, Малайзію. Пластик для ляльки постачають з Тайваню, нейлонове волосся — з Японії, упаковку — зі США. Безпосередні виробники ляльки отримують лише 35% її експортної ціни, а це близько 2 долари, тоді як у США роздрібна ціна «Барбі» становить 10 доларів. Іграшка продається в усьому світі зі швидкістю 2 ляльки за секунду.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ. На географічний поділ праці впливають різноманітні чинники. Природні чинники, природні умови та ресурси, наприклад, визначають спеціалізацію країн на виробництвах видобувної промисловості, сільського, лісового і рибного господарства, відпочинку й туризму. Саме завдяки їм Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати є великими експортерами нафти, Бразилія й Австралія — залізної руди; США і Канада — зерна; Індія і Шрі-Ланка — чаю; Швеція і Росія — продукції лісової та деревообробної промисловості; Ісландія, Норвегія, Перу — рибних продуктів; країни Середземномор'я спеціалізуються на міжнародному туризмі. Географічне положення країн визначає спеціалізацію, наприклад, приморських «вузлових» країн — на обслуговуванні морської торгівлі (Сінгапур, Панама), тоді як внутрішньоконтинентальні європейські країни спеціалізуються на міжнародних транзитних перевезеннях сухопутним транспортом. До соціально-економічних чинників спеціалізації країн належать: вплив національних і релігійних традицій населення, наявність кваліфікованих трудових ресурсів, рівень розвитку виробництва, особливості структури господарства, науково-технічний прогрес, впровадження нових технологій, а також організація зовнішньої економічної діяльності країни. Завдяки цим чинникам країни Західної Європи, США і Японія стали світовими лідерами, спеціалізуючись здебільшого на високотехнологічних, нематеріаломістких видах продукції та різноманітних послугах (при цьому природні ресурси в багатьох з них обмежені, а то й зовсім незначні). Україна спеціалізується на виробництві залізної руди і чорних металів, продукції сільського господарства (зерна пшениці, кукурудзи), харчових продуктів (соняшникової олії, меду) та ін

Запитання і завдання

1. Що таке світове господарство? Чому його називають складною економіко-географічною системою?

2. У чому виявляється міжнародний поділ праці? За мал. 22 встановіть, скільки країн можуть брати участь у виготовленні одного виду продукції.

3. Назвіть ознаки світового ринку. Чим світовий ринок відрізняється від внутрішньодержавного?